

Ses Bilgisi Özellikleri: Ünlülerle İlgili Hususlar

- Eski Anadolu Türkçesinde, genel Türk dilinin temel 8 ünlüsü görülür. Bunlar yanında, her ne kadar yazıda özel bir işaretle gösterilmese de, kapalı /è/ ünlüsünün varlığı da bilinmektedir. Buna göre EAT'nin ünlü tablosu /a,e, è, ı, i, o, ö, u, ü/'den oluşmaktadır.

Ses Bilgisi Özellikleri: Ünlülerle İlgili Hususlar

Uzun Ünlüler:

- Eski Anadolu Türkçesinde Eski Türkçe döneminden beri süregelen aslî (birincil) uzun ünlüler korunmuştur: āç «aç», ād «ad, isim», vār «var» gibi. Bunlar dışında günümüz yazı dilinde bulunmayan ve bazı ses düşmelerinden meydana gelen uzunluklar da vardır.
- Eski Türkçe'de görülen -ğ/-g sones ünsüzlerinin Eski Anadolu Türkçesinde , özellikle kendilerinden önceki dar ünsüzlerden sonra, eriyip kaybolması da ikincil ünlü uzunluklarına sebep olmuştur:
Atlığ> atlū, tapığ > tapū gibi.

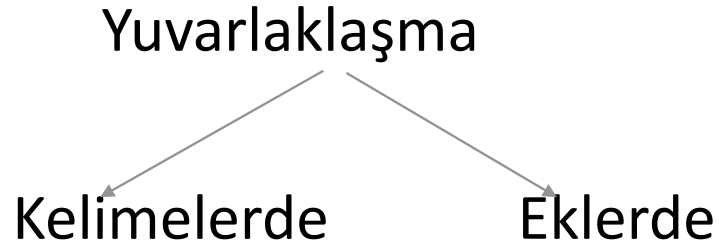
Ses Bilgisi Özellikleri: Ünlülerle İlgili Hususlar

- Eski Anadolu Türkçesi (EAT), ilk hecede görülen i/e ünlü değişmesi meselesinde /i/ tarafındadır. Bugün Türkiye Türkçesinde /e/ ile olan kimi kelimeler EAT'de /i/ ile yazılır. Örneğin bel<bil, ben<bin, beş<biş, de-<de-, gece<gice, el<il «yabancı», geç-<giç-, geniş<giniş, ver-<vir-, ye-<yi-, yedi<yidi gibi.
- Bazı kelimelerdeki /e/ sesi ise Eski Türkçede olduğu gibi kendini muhafaza etmiştir. Edgü > eyü «iyi», ked- > gey- «giymek» örneklerinde olduğu gibi.
- Eski Türkçede /e/ ile /i/ arasında anlam ayırt edici bir kapalı /è/ ünlüsünün varlığı bilinmektedir. Ancak bu ses EAT metinlerinde gösterilmemiştir. Kapalı /è/ ile telaffuz edildiği düşünülen kelimeler Arap alfabesinde ye (ي) ile yazılmış ve dolayısıyla /i/ okunmuştur. Araştırmacıların bir kısmı bu kelimeleri /i/ olarak okurken, bir kısmı da bu sesin aslında kapalı /è/ olduğunu ancak ye (ي) ile yazıldığını bildiklerinden kapalı /è/ olarak okumuşlardır.

Ses Bilgisi Özellikleri: Ünlülerle İlgili Hususlar

- EAT'de ünlülerin kalınlık-incelik uyumu çok kuvvetlidir. Bugün bu uyuma uymayan aitlik eki –ki'nin bile EAT'de kalın şekli bulunmaktadır.
- Bununla birlikte EAT'de düzlük-yuvarlaklık (dudak) uyumu istikrarsızdır. Dudak uyumunu Arap alfabesinde tespit edebilmek de zordur. Örneğin oyan-/uyan-, gözel/güzel, yokarı/yukarı gibi kelimelerin bu devirde o/ö ile mi yoksa u/ü ile mi olduğunu tespit etmek güçtür; hatta mümkün değildir.
- EAT'de dudak uyumu, yuvarlaklaşma yoluyla da bozulmuştur.

Ses Bilgisi Özellikleri: Ünlülerle İlgili Hususlar

- Kelimelerde yuvarlaklaşma:

1)Eski Türkçe döneminde mevcut olan ğ/g seslerinin düşerken kendinden önceki ünlüyü yuvarlaklaştırması sonucu yuvarlak ünlü taşıyan kelimeler vardır: arıĝ > aru «temiz», adıĝ > ayu «ayı», delü «deli» (ET. Tilbe), sevig > sevü «sevgi» gibi.

2) /b, m, p, v/ dudak ünsüzlerinin etkisi ile yuvarlak ünlü taşıyan kelimeler vardır: bülezük, demür, kapu, semüz, tapu vb. gibi.

Ses Bilgisi Özellikleri: Ünlülerle İlgili Hususlar

3) Faruk Kadri Timurtaş, EAT'de bazı kelimelerde yuvarlak ünlü bulunuşunu bir sebebe bağlayarak izah etmenin mümkün olmadığını söyler. Bazı kelimelerin ünlülerinin Eski Türkçe döneminde de yuvarlak olduklarını ifade eder. Bu tip kelimeler berü «beri», dilkü «tilki», incü «inci», ılduz «yıldız», karşu «karşı» gibi.

- Eklerde yuvarlaklaşma: EAT'de yuvarlak ünlü bulunduran pek çok ek bulunmaktadır. Örneğin şahıs ve iyelik ekleri, zar-fiil ekleri, sıfat-fiil ekleri, yapım ekleri, yön gösterme eki (+ArU) gibi.

Ses Bilgisi Özellikleri: Ünlülerle İlgili Hususlar

- Ünlülerde Düzleşme:
- EAT'de genel olarak ünlülerde bir yuvarlaklaşma eğilimi görülse de bazı kelimelerde Eski Türkçeye göre düzleşme görülmektedir: için > için, büt- > bit- gibi.
- Bazı kelimelerde kök ünlü yuvarlak olduğu halde onu takip eden ünlü düzdür: çüri- , kurı-, okı-, unıt- vb.
- Bazı ekler kelime kökünün ünlüsü ne olursa olsun daima düz ünlü taşımaktadırlar. Örneğin 3. şahıs iyelik eki -ı/-i, -sı, -si «kapu-sı», soru eki mı/mi? veya yaygın kullanılan isimden-isim yapım eki +lık/+lik gibi: delülik «delilik», muştuluk «müjde».

Ses Bilgisi Özellikleri: Ünsüzlerle İlgili Hususlar

- Eski Anadolu Türkçesinin ünsüz tablosu aşağıdaki gibidir:

/b, c, ç, d, f, g, ğ, h, ħ, k, k̄, l, m, n, ñ, p, r, s, ş, t, v, y, z/

- Ünsüzlerle ilgili olarak dikkat çeken özelliklerin başında ünsüz değişimleri gelir.
- Ünsüz Değişimleri:
- /k̄-/> /ħ-/ değişmesi: /ħ/ sesi Eski Türkçede yoktur. Bu ses Türk dilinde Orta Türkçe dönemi metinlerinden itibaren görülmeye başlanır. EAT'de kurallı olmasa bile art sıradan ünlü taşıyan kelimelerde kelime içi ve sonundaki k̄-'lar sızıcılaşarak ħ (خ) [hı]'ya dönüşmüştür. çoħ, korħu, yoħsul, yazuħ «günah» gibi.

Ses Bilgisi Özellikleri: Ünsüzlerle İlgili Hususlar

- /g-/ < /k-/ Değişmesi:

EAT'dekelime başındaki tonsuz damak ünsüzü /k-/ tonlulaşarak /g-/'ye dönüşmüştür. Ancak art sıradan (kalın) ünlü taşıyan kelimelerde bu kural tam olarak geçerli değildir. Eski Türkçe döneminde kalın ünlü taşıyan kelime başı k-’lar EAT’de korunmuşlardır. Oğuz grubundan Türkmen ve Azerbaycan Türkçelerinde bu /k-/'lar /g-/'ya dönüşmüştür: kapı > ğapı gibi.

Eski Türkçe	Eski Anadolu Türkçesi
kapıg “kapı”	kapu
Kelmek “gelmek”	gelmek

Ses Bilgisi Özellikleri: Ünsüzlerle İlgili Hususlar

- /b/ > /v/ Değişmesi:

Eski Türkçedeki kelime başı ve kelime ortası /b-/, /-b-/’lerinin EAT’de /v/’ye dönüşmüş olduklarını görüyoruz:

Eski Türkçe	Eski Anadolu Türkçesi
bar “var”	Var
Ber- “vermek”	vermek
Eb	Ev
Yabız “kötü”	Yavuz
Sebmek	Sevmek

Ses Bilgisi Özellikleri: Ünsüzlerle İlgili Hususlar

- /t-/> /d-/ Değişmesi:

Eski Türkçe kelime başı tonsuz /t-/ ünsüzü EAT'de ve Oğuz grubu Türk lehçelerinde genellikle tonlulara dönüşmüştür. Türkiye Türkçesi yazı dilinde bu dönüşüm ince sıradan ünlü taşıyan kelimelerde daha yaygınken kalın sıradan ünlü taşıyan kelimelerde düzensizlikler görülür.

Eski Türkçe	Eski Anadolu Türkçesi
t-	d- (nadiren t-)
Teg- "değmek"	Degmek
Tökmek	Dökmek
Tütmek	Tütmek
Tağ	Dağ "dağ"
Tuz	Tuz/duz
Turmak "ayağa kalkmak"	Durmak

Ses Bilgisi Özellikleri: Ünsüzlerle İlgili Hususlar

- Ünsüz Düşmesi:

EAT'de ünsüz düşmesi olayına Eski Türkçedeki birkaç kelimedede rastlanır: ET. *keltür-* > EAT. *getür-* «getirmek», ET. *oltur-* > EAT. *otur-* gibi. Ayrıca *bol-* > *ol-* fiilinde de kelime başı /b-/ ünsüzü düşmüştür. Düşen ünsüzlere Oğuz grubu Türk lehçelerinde kaybolan / ğ, g/ ünsüzlerini de dahil etmek gerekir: *tirig* > *diri*, *katıĝ* > *katı*, *kelgen* > *gelen* örneklerinde olduğu gibi.